

AVRUPA
KOMİSYONU

Gayriresmî tercüme

Brüksel, 6.10.2020
COM(2020) 660 nihai

**AVRUPA PARLAMENTOSUNA, KONSEYE, AVRUPA EKONOMİK VE SOSYAL
KOMİTESİNE VE BÖLGELER KOMİTESİNE SUNULAN KOMİSYON
BİLGİLENDİRMESİ**

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2020 Bilgilendirmesi

{SWD(2020) 350 nihai} - {SWD(2020) 351 nihai} - {SWD(2020) 352 nihai} - {SWD(2020)
353 nihai} - {SWD(2020) 354 nihai} - {SWD(2020) 355 nihai} - {SWD(2020) 356 nihai}

**Bu metin, AB Komisyonunun AB Genişleme Politikasına İlişkin 2020
Bilgilendirmesi'nin Türkiye'ye ilişkin bölümünün gayriresmî tercümesidir. Metindeki
görüş, değerlendirme ve ifadeler AB Komisyonuna ait olup yayımlanması
Başkanlığımızca kabulü anlamına gelmemektedir.**

TR

TR

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2020 Bilgilendirmesi

I. GİRİŐ

Yeni Komisyonun 2019 sonunda göre ve başlamasından bu yana, AB'nin genişleme gündeminde **nemli gelişmeler** meydana gelmiştir. Şubat 2020'de Komisyon, **katılım sürecini gclendirmeye** yönelik nerileri kabul etmiş ve Mart'ta Avrupa Birliği Zirvesi yeleri, Genel İşler Konseyi'nin, Arnavutluk Cumhuriyeti ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile **katılım müzakerelerini başlatma kararını** onaylamıştır.

...

AB, **Türkiye**'ye ilişkin olarak, Kovid-19 ile mücadeleyi ve bu durumdan en fazla etkilenenleri desteklemek üzere bugüne kadar 83 milyon avroluk bir yardımı yeniden yönlendirmiştir. Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı bağlamında Komisyon, ivedilikle, en savunmasız kişiler arasında yer alan mülteci nüfusuna yönelik farkındalık faaliyetleri başlatmıştır. Ulusal düzeydeki Kovid-19 müdahalesini desteklemek amacıyla, AB Mali İmkânı kapsamındaki tasarruf ve olanakların seferber edilmesi için Türk hkmeti ile bir anlaşmaya varılmıştır. Bu destek devam edecektir. Türkiye, 4 Mayıs'ta düzenlenen Kovid-19 Küresel Müdahale Zirvesinde, aşı araştırmalarını desteklemek üzere 75 milyon avro katkıda bulunmayı taahhüt etmiştir.

nemli gelişmelere genel bir bakış

...

Türkiye, AB için kilit bir ortak ve AB'ye aday bir ülkedir. Mart 2020'de Türkiye-Yunanistan sınırında yaşanan hadiselerle ilgili endişelere rağmen, Türkiye ile diyalog ve işbirliği, özellikle gle ilgili zorlukların ele alınmasına ilişkin olmak üzere devam etmiştir. Türkiye, dünyada en fazla mülteci nüfusunun olduğu ülke olarak, Suriye ve diğer ülkelerden yaklaşık 4 milyon mülteciye ev sahipliği yapma konusundaki övgüye layık çabalarını srdrmştir. AB dayanışmasının somut bir tezahürü olarak AB, Türkiye'deki mültecilere ve onlara ev sahipliği yapan halka önemli destek sağlamaya devam etmiştir. Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı kapsamında 6 milyar avro seferber edilmiştir. Bu meblağın 5,1 milyar avroluk kısmı sözleşmeye bağlanmış, bunun da 3,8 milyar avrosu serbest bırakılmıştır. AB, Temmuz 2020'de, AB Mali İmkânı kapsamındaki önemli insani desteğin 2021 sonuna kadar devamlılığını sağlamak üzere 485 milyon avroluk ilave bir meblağın seferber edilmesine karar vermiştir. AB Mali İmkânı kapsamındaki ödemelerin referans dönemde aylık ortalama 60 milyon avroya ulaşmış olması uygulamanın hızlandığını göstermektedir. Toplamda yaklaşık 115 sözleşmeden yedisi henüz imzalanmamıştır. Suriye krizinden etkilenen mültecilere ve onlara ev sahipliği yapan ülkelere yapılacak yardım ihtiyaı sürmektedir ve yeni bir Güç ve İltica Paktı'na ilişkin son Bilgilendirme'de, bir Şekilde sunulacak sürekli ve sürdürülebilir AB finansmanının büyük önem taşıdığı belirtilmiştir.¹

Ancak Türkiye, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargı bağımsızlığı konularında yaşanan ciddi gerilemeyle birlikte Avrupa Birliği'nden daha da uzaklaşmaya devam etmiştir. Geniş kapsamlı terörle mücadele mevzuatı uyarınca insan hakları aktivistlerinin, muhalefet liderlerinin, gazetecilerin, sivil toplum temsilcilerinin ve akademisyenlerin gzlt ve yargılama öncesi tutukluluk hallerinin devam etmesi oldukça kaygı vericidir. Haziran 2019'da Konsey, 26 Haziran 2018 tarihli sonuçlarını hatırlatarak, Türkiye'nin katılım müzakerelerinin bu nedenle filen durma noktasına geldiğini ve bundan

¹ Yeni bir Güç ve İltica Paktı'na ilişkin COM(2020) 609 nihai başlıklı Bilgilendirme

sonra bir faslın açılmasının ya da kapatılmasının öngörülmediğini bildirmiştir. Özellikle Türkiye'nin Suriye'nin kuzeydoğusundaki askerî harekâtları; biri Türkiye'nin Libya'daki çatışmalara müdahalesinin artmasına neden olacak güvenlik işbirliği konusunda, diğeri ise Yunanistan'ın söz konusu bölgede yer alan adalarının egemenlik haklarının yok sayılması suretiyle deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda olmak üzere Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile imzalanan iki Mutabakat Muhtırası dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikası, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki öncelikleriyle gittikçe daha fazla çatışmaktadır. AB, Temmuz 2019'da, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ruhsatsız olarak yürüttüğü sondaj faaliyetleri çerçevesinde, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin yanı sıra diğer Türkiye-AB Yüksek Düzeyli Diyalog toplantılarının bir süreliğine askıya alınması dâhil, bir dizi tedbir alınmasına karar vermiştir. AB, ayrıca, Kasım 2019'da, Türkiye'ye karşı hedeflenen tedbirlere ilişkin bir çerçeve kararı kabul etmiş ve Şubat 2020'de, söz konusu yaptırımlar çerçevesi dâhilinde iki kişiyi yaptırım listesine ekleme kararı almıştır.

AB Zirvesi, 1 Ekim 2020 tarihinde, Doğu Akdeniz'de istikrarlı ve güvenli bir ortamın sağlanmasının ve Türkiye ile işbirliğine dayalı ve karşılıklı çıkarlarını gözetken bir ilişki geliştirilmesinin AB'nin stratejik çıkarına olduğunu bildirmiştir. AB Zirvesi, Yunanistan'a ve Kıbrıs'a karşı yasadışı faaliyetlerin durdurulmasına yönelik yapıcı çabaların sürdürülmesi hâlinde, 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı uyarınca Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ve ticaretin kolaylaştırılması ile halklar arası temaslar, yüksek düzeyli diyaloglar, göç konularında işbirliğinin sürdürülmesi hususlarına özel önem atfetmek suretiyle Türkiye-AB pozitif siyasi gündemini başlatmayı kabul etmiştir. AB Zirvesi ayrıca, uluslararası hukuk ihlâl edilerek yeniden tek taraflı eylemlerde veya tahriklerde bulunulması halinde, AB'nin; ABA'nın 29. maddesi ile ABİA'nın 215. maddesi kapsamındakiler de dâhil olmak üzere, kendi çıkarlarını ve Üye Devletlerin çıkarlarını savunmak amacıyla tasarrufunda bulunan tüm araçları ve seçenekleri kullanacağını altını çizmiştir.

Kovid-19 küresel salgını konusunda işbirliği ve dayanışmayı sağlamak üzere, AB tarafından finanse edilen salgına karşı ilk müdahale tedbirleri, salgının baş göstermesinin hemen ardından uygulamaya konulmuştur. Yaklaşık 83 milyon avroluk bir AB desteği yeniden yönlendirilmiş; bunun 52 milyon avrosu en savunmasız durumda olan mültecileri desteklemek üzere Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı'ndan hızlı bir şekilde seferber edilmiştir. Birlik Sivil Koruma Mekanizması, Peru ve Kolombiya'da mahsur kalan Türk vatandaşlarının ülkelerine geri gönderilmesi hususunda Türkiye'ye destek olmak üzere Mayıs 2020 sonunda etkin hale getirilmiştir.

II. AB ÜYELİĞİ İÇİN TEMEL İLKELER

Aday ülkeleri ve potansiyel aday ülkeleri üyelik koşullarını karşılamaya hazırlamak; hukukun üstünlüğü, ekonomi ve demokratik kurumların ve kamu yönetiminin işleyişi alanlarındaki temel reformlara güçlü bir şekilde odaklanmayı gerektirmektedir. Bu alanlarda sarf edilen çabalar ayrılmaz bir bütün oluşturur; birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirir ve daha güçlü bir iradeyle ve daha net bir siyasi kararlılıkla sürdürülmelidir. Komisyonun katılım sürecini güçlendirmeye yönelik önerilerinin Konsey tarafından onaylanmasının ardından söz konusu reformlara daha fazla odaklanılması söz konusu olacaktır.

Hukukun üstünlüğü, demokratik dönüşümün önemli bir unsuru ve genişleme ülkelerinin üyelik yolunda kaydettiği ilerlemenin AB tarafından değerlendirilmesi açısından kilit bir kriterdir.

Yargı ve temel haklar

...

Türkiye'de 2016 darbe girişiminden bu yana gözlenen ciddi gerileme devam etmiştir. Çok sayıda hâkim ve savcı üzerindeki siyasi baskı ve bu kişilerin görev yerlerinin rızaları dışında değiştirilmesi, Türk yargısının bağımsızlığına daha fazla zarar vermek suretiyle devam etmiş ve paralel bir sulh ceza hâkimliği sistemi oluşturulması da dâhil, yargı bağımsızlığının sistemsel eksikliği konusu başta olmak üzere ciddi endişeler sürmüştür. Bu usullerin, yargı içinde otosansüre ve sindirmeye yol açtığına dair endişeler oluşmuştur. Yargı Reformu Stratejisi'nin kabul edilmesi, gerekli temel reformların çoğunun ele alınması bakımından kaçırılan bir fırsat olmuştur.

Batı Balkanlarda ve Türkiye'de **yolsuzluk** yaygın şekilde görülmeye devam etmektedir. Demokratik yapılara yönelik gerçek tehditlerin azaltılması ve istikrarlı ve şeffaf bir iş ortamı için, yolsuzlukla mücadelede sağlam sonuçların alınmasına ihtiyaç vardır. Üst ve orta düzey yolsuzluklara karşı başarılı şekilde mücadele edilmesine ilişkin ilerleme bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte genel olarak yavaşlamıştır ve çoğu ülkedeki performans üyelik gerekliliklerini karşılamaktan uzaktır. Üst düzey ve siyasi yolsuzlukların daha net ve tutarlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. ... Kamu alımları, özellikle yolsuzluğa açık bir alan olmaya devam etmektedir. Satın alma sürecinde kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi ve güçlü ve iddialı tedbirlerle şeffaflığın önemli ölçüde artırılması gerekmektedir.

...

Türkiye'de ilerleme kaydedilmemiştir. Yolsuzluk davalarının soruşturma ve kovuşturma aşamalarında usule aykırı bir biçimde siyasi baskı kurulmasına imkân vermemek amacıyla, yasal çerçeve ve kurumsal mimarinin iyileştirilmesine hâlâ ihtiyaç vardır.

Temel haklar... Türkiye'de insan hakları ihlalleri hız kesmeden devam etmiştir ve Türkiye'de insan haklarını savunmak isteyen kişiler çoğu kez gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır.

İfade özgürlüğü ile basın özgürlüğü ve çoğulculuk, açık ve serbest tartışmanın temel bileşenleri olmaları sebebiyle, demokrasinin unsurlarıdır. Temel hükümler mevcut olmakla birlikte, tüm bölgede ifade özgürlüğünün ve medyanın bağımsızlığının sağlanmasına yönelik acil çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alan, geçtiğimiz yıl en az ilerleme kaydedilen alandır. Gazetecilere yönelik tehditler, sindirme ve şiddet hâlâ ciddi bir endişe kaynağıdır ve bölge genelinde bu tür saldırılara ilişkin soruşturma ve kovuşturmalar yavaş ilerlemektedir. Kamu yayın kuruluşlarının bağımsızlığının güvence altına alınması, medya kuruluşlarının kamu ve özel sektör tarafından finanse edilmesine ilişkin şeffaflığın artırılması ve reklam piyasasındaki bozulma ile mücadele edilmesi amacıyla bölgede bulunan tüm ülkelerde daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

...

Olağanüstü hâl kaldırılmasına rağmen, kısıtlayıcı tedbirlerin orantısız şekilde uygulanması suretiyle ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasının ve muhalif seslerin yayılmasının önemli ölçüde sınırlandırıldığı Türkiye'de ciddi gerileme devam etmiştir. Sektörde çalışanlar arasında sansüre ve otosansüre neden olan basın mensuplarına yönelik yakalama, gözaltı, kovuşturma, mahkûmiyet ve işten çıkarmalarla, medya kuruluşlarının sindirilmesi ve ifade özgürlüğüne yönelik ciddi baskı, daha önceki yıllarda olduğu gibi devam etmiştir. Türkiye, insan haklarına tam olarak riayet edilmesini sağlamak amacıyla, AİHS İhlallerinin Önlenmesine ilişkin Eylem Planı'nın yerini alacak yeni insan hakları eylem planını öncelikli olarak kabul etmelidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve taciz, ayrımcılık ve cinsiyet temelli şiddetin ele alınması ve önlenmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Kovid-19 nedeniyle evde kalman dönemde, bölge genelinde aile içi şiddet vakalarında artış gözlenmiştir.

Kadınların karar alma süreçlerinde ve iş gücü piyasasındaki temsili hâlen kısıtlıdır.

Çocuk koruma ve çocuk bakımı sistemlerinin güçlendirilmesi için acil adımlar atılmasının gerekli olduğu genişleme ülkelerinde **çocuk haklarının** geliştirilmesi ve korunması için daha fazla çaba gösterilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, onarıcı adalete başvurunun çok sınırlı olması da dâhil, çocuk tutukluluğuna ilişkin meseleler söz konusu olduğunda ve özellikle adalet sistemiyle etkileşime geçtiklerinde çocuklara yönelik koruyucu hizmetlerin ve danışmanlık hizmetlerinin iyileştirilmesine acil ihtiyaç bulunmaktadır.

Hükûmetlerin ayrıca, BM Engelli Hakları Sözleşmesi uyarınca **engelli haklarını** daha fazla desteklemesi ve koruması ve **azınlıklara** karşı ayrımcılık konusunu ele alması gerekmektedir. Savunmasız durumdaki Romanların² sosyoekonomik durumunun iyileştirilmesi konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Mevcut yapısal sorunlar, savunmasız durumdaki Romanların Kovid-19 krizinden ve ilgili kısıtlayıcı tedbirlerden, orantısız bir şekilde olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

...

Adalet, özgürlük ve güvenlik

Örgütlü suçlar, Batı Balkanlarda ve Türkiye’de oldukça ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Uluslararası erişime sahip güçlü suç şebekeleri, bu ülkelerden ve bu ülkeler kanalıyla faaliyet göstermeye devam etmektedir. Balkan rotası, eroinin ve yasadışı ateşli silahların AB’ye girişi için hâlâ kilit koridor durumundadır. İlgili ülkeler, bu duruma ilişkin birtakım hususları ele almış ve 2019 ile 2020 boyunca yine önemli miktarda uyuşturucunun yakalandığı ve el konulduğu bildirilmiştir.

AB ajansları ile yapılanlar da dâhil olmak üzere, giderek yoğunlaşan operasyonel işbirliği, sahada görünür sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, genel olarak, örgütlü suç davalarındaki **kesin mahkûmiyet performansı** çoğu zaman yetersizdir. Bazı ülkelerde, son yıllarda, örgütlü suçlar veya bağımsız olarak kara para aklama ile ilgili olarak, genellikle cezada pazarlık yapılması nedeniyle, hafif cezalarla neticelenen, çok az sayıda kesin mahkûmiyet kararı alınmıştır. Bu tür yetersiz sonuçlar, adli süreçlerin etkisiz olduğunu göstermekte; suçun cezasız kaldığına ilişkin güçlü uyarılar vermekte ve suçluların siyasi ve ekonomik sistemlere sızması riskini artırmaktadır. Ülkelerin; suç gruplarıyla daha güçlü bir şekilde mücadele etmesi, suç ve siyaset arasındaki bağlantılara müsamaha gösterilmemesini sağlaması ve hem örgütlü suç hem de yolsuzluk davalarında **mal varlıklarına el koymayı ve müsadereyi** önemli ölçüde artırması gerekmektedir.

...

Türkiye’de sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadeleyi düzenleyen yasal çerçevenin güçlendirilmesi gerekmektedir.

...

Türkiye’nin terörle mücadele mevzuatını gözden geçirmesi gerekmektedir. Türkiye hâlâ terör gruplarının tehditleriyle karşı karşıyadır, ancak terörle mücadele çabaları sonucunda ülkenin güvenlik ortamında bir iyileşme kaydedilmiştir. Türkiye ülke içinde yetişmiş terörist hücreleriyle ve yabancı terörist savaşçı (YTS) hücreleriyle mücadele etmeye devam etmektedir. Ortak menfaat alanlarından biri olan YTS’lerin tespit edilmesi ve ülkelere geri gönderilmesi konusunda AB Üye Devletleri ile işbirliği devam etmiştir. Türkiye, tehdit algısı nedeniyle, AB’nin terör örgütleri listesinde yer almaya devam eden Kürdistan İşçi Partisi

² Kapsayıcı bir terim olan “Roman” ifadesi bu metinde, Avrupa Birliği kurumlarının terminolojisine uygun olarak, sahip oldukları çeşitlilikler inkâr edilmeksizin, farklı gruplara atıfta bulunmak için kullanılmıştır.

(PKK) ile mücadele edilmesine ve Gülen hareketinin çökertilmesine öncelik vermiştir. Terörle mücadele Türkiye'nin meşru hakkı olmakla birlikte hükümet bu mücadeleyi insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve temel özgürlüklere riayet ederek yürütmekle sorumludur. Ancak hâlihazırdaki durum böyle değildir. Terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere riayet edilerek alınması gerekmektedir.

Kovid-19'a ilişkin **dezenformasyon** da dâhil olmak üzere, özellikle üçüncü ülke aktörlerinden kaynaklanan ve hibrit tabir edilen faaliyetler, Batı Balkanlarda ve Türkiye'de giderek daha yaygın hale gelmiştir. Bu tür hadiseler, toplumların ve altyapının **siber saldırılara, siber suçlara ve hibrit tehditlere** karşı savunmasızlığını göstermektedir. Zagreb Deklarasyonu'nda belirtildiği gibi, dezenformasyon ve diğer hibrit faaliyetlerle mücadeleye yönelik işbirliği güçlendirilmelidir. Direnç oluşturma, siber güvenlik ve stratejik iletişimde daha yakın işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Mülteci krizinin yönetilmesi ve **düzensiz göçün** ele alınması AB, Batı Balkanlar ve özellikle dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye için kilit mücadele alanları olmuştur.

...

Yakın zamanda önerilen Yeni Avrupa Göç ve İltica Paktı'nda, AB'nin ve ortak ülkelerin çıkarlarının değerlendirilmesine dayalı olarak kapsamlı ortaklıklarda, göçün temel bir konu olarak yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. ...Türkiye'ye ilişkin olarak Pakt, Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı'nın desteğini ve bir şekilde sunulacak sürekli ve sürdürülebilir AB finansmanının büyük önem taşıdığını kaydetmektedir.

...

Türkiye ve AB, Mart 2016 tarihli **Türkiye-AB Mutabakatı'nı** uygulama konusunda kararlıdır. O tarihten bu yana Türkiye, Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlarnın etkili bir şekilde yönetiminin sağlanmasında kilit rol oynamıştır. 2019'da, Türkiye'den AB'ye düzensiz göç oranında artış meydana gelmiş olmasına rağmen, rakamlar Türkiye-AB Mutabakatı öncesinde kaydedilen rakamların çok altında kalmaya devam etmektedir. Bu durum, aynı zamanda önceki yıllara kıyasla 2019'da Türkiye'ye yönelen düzensiz göç artışının kısmi bir yansımasıdır. Ancak Mart 2020 başında Türkiye, göçmen ve mültecilerin Yunanistan üzerinden kara yolu ile Avrupa'ya gitmelerini aktif olarak teşvik etmiştir. AB, bir taraftan Türkiye'nin kendi topraklarında karşı karşıya kaldığı riskleri ve artan göç yükünü ve mültecilere ev sahipliği yapma konusunda harcadığı kayda değer çabayı kabul ederken diğer taraftan, Türkiye'nin göç baskısını siyasi saiklerle kullanmasını şiddetle reddetmiştir. Mart sonlarında³ Türk makamları, göçmenler ve mültecilere Yunanistan ile olan sınır bölgesinden ayrılabilmelerini sağlamak için ulaşım imkânı sunmuş ve Kovid-19 küresel salgını nedeniyle, Yunanistan ve Bulgaristan ile sınırlarını ticari trafik hariç kalmak kaydıyla kapatmıştır. Bu dönemde Türkiye'den Kıbrıs'a göç akınlarnında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Türkiye, **3,6 milyon kayıtlı Suriyeli mülteciye** ve diğer uyruklardan yaklaşık 370.000 mülteciye ev sahipliği yapma konusundaki muazzam çabalarını sürdürmüştür. AB, mültecilere yardım konusunda Türkiye'ye destek vermeye devam etmiştir. **Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı'nın** 6 milyar avroluk operasyonel bütçesinin tamamı 2019 sonunda tahsis edilmiştir; bu meblağın 5,1 milyar avroluk kısmı sözleşmeye bağlanmıştır ve şimdiye kadar 3,8 milyar avroluk kısmı serbest bırakılmıştır. Ödemeler, sözleşme sürecindeki ve proje uygulamadaki ilerlemeye göre yapılmaya devam etmektedir ve rapor döneminde aylık ortalama 60 milyon avroya ulaşmıştır. Bugüne kadar 100'den fazla proje imzalanmıştır ve büyük projelerin en geç 2025 ortasına kadar devam etmesi öngörülmektedir. AB Mali İmkânı,

³ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

⁴ ⁵ Türkiye'deki mültecilerin insani ve kalkınma ihtiyaçlarının karşılanmasına destek sağlamaya ve ev sahipliği yapan halkı desteklemeye, somut ve görünür sonuçlarıyla birlikte, devam etmektedir. AB Mali İmkânı, AB yardımının hızlı, etkin ve etkili bir şekilde sağlanmasına olanak sağlayan en önemli koordinasyon mekanizması olmaya devam etmektedir.

Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı kapsamında tahsis edilen 6 milyar avroya ek olarak, Temmuz 2020'de AB, önemli iki insani yardım projesinin 2021 sonuna kadar devamlılığını sağlamak üzere, 485 milyon avroluk bir paketin devreye sokulması yoluyla en savunmasız durumdaki mültecilere yardımda bulunmaya devam etmiştir.⁶

Demokratik kurumların işleyişi

Demokratik kurumların güçlendirilmesi ve kapsayıcı demokratik süreçlerin sağlanması, genişleme ülkeleri için kilit öncelikler olmaya devam etmektedir. Yürütmenin denetlenmesi ve etkili yasama süreçleri de dâhil olmak üzere, parlamentoların düzgün işleyişi AB'ye katılım için kilit unsurdur.

...

Özgür ve adil seçimler bir ülkenin demokratik yönetişimi için esas unsurdur. Seçim gözlem misyonlarının tavsiyelerinin uygun bir biçimde uygulanması ve yapısal zayıflıkların giderilmesi gerekmektedir.

...

Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı sistemi, etkili bir denge ve denetleme mekanizması temin etmeden, yetkileri, Cumhurbaşkanlığı merkezinde toplamaya devam etmiştir. TBMM'nin yasama ve denetim işlevleri, kayda değer şekilde kısıtlanmaya devam etmiştir. Kürt yanlısı muhalefet partisi Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) birçok milletvekilinin tutukluluk hali devam etmektedir. Haziran 2020'de, üç milletvekilinin TBMM üyelikleri sona erdirilmiştir. Mart 2019 yerel seçimlerinde ve Haziran 2019'da tekrarlanan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde çoğulcu medya eksikliğinden kaynaklanan sıkıntılar yaşanmıştır ve tarafsız bir yaklaşımla tüm siyasi partilere ve adaylara her bakımdan adil koşullar sağlanmamıştır. Türkiye'nin seçim sürecinin dürüstlüğünü koruması ve seçimlerin gerçekleşeceği genel ortamı iyileştirmesi gerekmektedir. Güneydoğu'da seçilmiş belediye başkanlarının zorla görevden alınmalarına ve yerlerine hükümet tarafından atanmış kayyumların getirilmesine devam edilmiştir ve yerel demokrasiye zarar vermesi nedeniyle bu durum hâlâ büyük endişe kaynağıdır.

Hükümetlerin, muhalefetin demokratik kontrol işlevini yerine getirebilmesi için yeterli koşullara sahip olmasını sağlaması gerekmektedir. Aynı zamanda, muhalefetin demokratik süreçlere katılımının temin edilmesi gerekmektedir. Kısıtlanmış parlamento usullerinin gereğinden fazla uygulanması muhalefetin bu rolünü engellemektedir ve iyi işleyen bir demokrasinin belirleyici özelliği olan denge ve denetleme mekanizmasını etkilemektedir. Hızlandırılmış prosedürlere başvurulması ülkelere göre değişiklik göstermektedir ancak genel olarak fazlaca kullanılmaktadır ve istismara açıktır.

⁴ 10.2.2016 tarihli ve C (2016) 855 sayılı Komisyon Kararı ile değiştirilen Birlik ve Üye Devletlerin eylemlerinin, bir eşgüdüm mekanizmasıyla koordinasyonuna - Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı- ilişkin - 24.11.2015 tarihli ve C(2015) 9500 sayılı Komisyon Kararı

⁵ Yaklaşık 1,7 milyon mülteci aylık nakit ödemelerden yararlanmaya devam etmektedir; 9 milyon birinci basamak sağlık konsültasyonu hizmeti sunulmuştur ve okula devam eden 600.000'den fazla çocuğun ailesine mali destek sağlanmıştır. Mali İmkân çerçevesinde yaklaşık 100 projenin uygulanmasına devam edilmektedir.

⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1324

Kovid-19 krizinde alınan acil durum tedbirleri kapsamında dahi, parlamentoların yürütme faaliyetlerini kontrol etme yetkisini sürdürmesi ve olağanüstü hâlin uzatılması kararı da dâhil olmak üzere, olağanüstü hâlin denetlenmesi hususunda rol üstlenmesi gerekmektedir. Parlamentonun tasfiyesi veya askıya alınması, söz konusu yetki üzerinde olumsuz bir etki yaratabilmektedir.

...

TBMM, tartışmalı bir yasama paketini oy çokluğuyla kabul etmiştir. Söz konusu yasama paketinde diğer tedbirlerin yanı sıra, cezaevlerindeki yüksek nüfusun azaltılması ve cezaevinde bulunan 90.000'e yakın hükümlünün şartlı salıverilmesi öngörülmüştür. Ancak bu paket, avukatlar, gazeteciler, politikacılar ve insan hakları savunucuları dâhil, terörle ilgili suç iddiaları nedeniyle yargılama öncesi tutuklu bulunanları kapsamamıştır. TBMM, küresel salgın nedeniyle, çalışmalarına 10 günlük bir ara verme kararı almış; akabinde Ramazan ayı süresince bir aylık düzenli bir ara verilmiştir.

Kamu yönetimi reformu

Kamu yönetimi reformu yönetişimin tüm düzeylerde iyileştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması, sağlam mali yönetimin geliştirilmesi ve daha profesyonel idarelerin bulunması da bu kapsam dâhilindedir. ... Türkiye'de ise, insan kaynakları yönetiminin yanı sıra politika geliştirme ve idarenin hesap verebilirliği alanlarında gerileme kaydedilmiştir ve bu da genel hazırlık durumunu olumsuz etkilemiştir.

Politika planlaması sürecinin iyileştirilmesinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak güçlü bir kalite kontrolünün sağlanması için merkezi hükümetler tarafından daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Çoğu ülkede hâlen kamu hizmetlerinin **idari hesap verebilirliğinin ve profesyonelleşmenin** sağlanması ve aşırı **siyasileşmeye çözüm bulunması** gerekmektedir. İşe alımlar, terfi, tenzili rütbe ve meslekten çıkarmalara ilişkin şeffaf ve liyakate dayalı usullerin yasal çerçevede yer alması ve bunların tüm kamu hizmetlerinde tutarlı bir biçimde uygulanması gerekmektedir.

Devlet idaresinin yapısı etkili hesap verebilirlik kanalları sağlamalıdır. Çoğu ülke, başta e-hizmetler olmak üzere vatandaşlara ve işletmelere sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi için çaba sarf etmektedir. Kamu yönetimi reformlarının uygulanması için kurumlar arasında güçlendirilmiş koordinasyon gerekmektedir.

AB uyum sürecinde ve AB kurallarının tamamen uygulanmasında, **bölgesel ve yerel makamların** rolü de dikkate alınmalıdır. Merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasında uygun dengenin sağlanması gerekmektedir. Türk makamları tarafından, muhalefet partilerine mensup başkanları olan belediyelere yönelik alınan karar ve tedbirler, özellikle siyasi saiklerle alındığı görüldüğünde, derin endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

AB *müktesebatının* uygulanmasından sorumlu kurumların idari kapasitesinin ve mesleki standartlarının güçlendirilmesi ve düzenleyici kurumların bağımsızlığının güvence altına alınması gerekmektedir. Başta etkin, etkili ve şeffaf işleyen bir **kamu alımları** sistemi ve kamu mali yönetiminin sağlanması olmak üzere, şeffaflığın ve hesap verebilirliğin artırılması hâlâ büyük önem arz etmektedir. ... Türkiye'de, ayrımcı yerli fiyat avantajları ve off-set uygulamalarının yanı sıra, kamu alımları kurallarının kapsamı, çeşitli istisnalarla önemli ölçüde azaldığı için bu alandaki AB *müktesebatına* uyum konusunda büyük eksiklikler bulunmaktadır. Kovid-19 küresel salgını boyunca dolandırıcılık riskinin azaltılması için denetim yollarının muhafaza edilmesi özellikle önem taşımaktadır. Kovid-19 ile ilgili tüm satın alım bilgilerinin kamu portallarında yer alması da şeffaflığın ve güvenin artmasına katkıda bulunacaktır.

...

Ekonomi

AB'ye katılım, işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetini ve Birlik içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesini gerektirmektedir. Son yıllarda ekonomik yönetim, genişleme sürecinde daha merkezi bir rol üstlenmiştir. Komisyonun bu alandaki izleme süreci, Ekonomik Reform Programı uygulaması⁷ ve genişleme paketinde, katılım için ekonomik kriterlere uyumun değerlendirilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Rapor döneminde, Arnavutluk, Karadağ ve Sırbistan işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyeti ve rekabetçi güçlerle baş edebilme kapasitesi bakımından bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye ilerleme kaydetmezken, Bosna Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetine ilişkin olarak sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti de rekabetçi güçlerle baş edebilme kapasitesi bakımından bazı ilerlemeler kaydetmiştir ve Türkiye ilerleme kaydetmezken Bosna Hersek ile Kosova bu alanda sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Bu alandaki ciddi endişelere rağmen, yalnızca Türkiye işleyen bir piyasa ekonomisine sahiptir ve rekabetçi baskılarla baş edebilme kapasitesi bakımından oldukça hazırlıktır.

...

Türkiye'de işleyen bir piyasa ekonomisine ilişkin ciddi endişeler bulunmaktadır. İç talepteki durgunluk ve hızlı düşüş cari açığın belirgin bir şekilde azalmasını ve kapanmasını sağlamıştır, ancak Türkiye'deki dış finansman ihtiyacının hâlâ yüksek düzeyde olması ekonomiyi yatırımcı duyarlılığındaki değişimlere ve yaptırım risklerine maruz bırakmaktadır. Enflasyon oldukça yüksek bir seviyeden düşmüştür ancak hâlâ hedefin oldukça üzerindedir. Ekonomi, genişletici politikalar ve net ihracatın güçlü katkısı sayesinde 2019'un ikinci yarısında toparlanmıştır. Ancak, zayıf iş gücü piyasası, şirket bilançolarının iyileştirilmesine olan ihtiyaç ve süregelen jeopolitik belirsizlikler göz önünde bulundurulduğunda bu toparlanma hâlâ kırılabilir yapıdadır. Türkiye'deki kayıt dışı sektör hâlâ önemli boyuttadır. Fiyat belirleme mekanizmalarına yönelik devlet müdahaleleri devam etmiştir ve kurumsal altyapı hâlâ tamamlanmamış olup, devlet desteklerine ilişkin uygulama kuralları ile yürütme ve şeffaflık konusunda eksiklikler sürmektedir. **Türkiye'deki ekonomik yönetim** bağımsız kuruluşların işlerliğini ve güvenilirliğini olumsuz etkileyen ve tekrarlanan siyasi baskı ile daha da kötüleşmektedir. Türkiye'nin piyasa reformlarındaki gerileme eğilimini tersine çevirmesi gerekmektedir. Türkiye, gerek ticaret gerekse yatırım bağlantıları bakımından AB pazarı ile ileri düzeyde bütünleşmiştir ancak Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamında üzerine düşen yükümlülüklerinden sayısı gittikçe artan sapmalarına bağlı olarak, AB'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki göreceli payı daha da düşmüştür (AB'nin Türkiye'nin ihracatındaki payı, 2018'deki %50 seviyesinden gerileyerek 2019'da %48,5'e; ithalatındaki payı ise %36,25'ten gerileyerek %34,2'ye düşmüştür). Eğitimin kalitesi ve eğitime erişim konularında önemli sorunlar devam etmektedir. Kadınlar, kaliteli eğitime ve iş gücü piyasasına erişim konusunda zorluklar yaşamaktadır.

III. ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENEBİLME YETENEĞİ

...

Genişleme ülkelerinin kısıtlayıcı tedbirler de dâhil olmak üzere, **AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)** ile uyumu hızlandırmaları ve sürdürmeleri gerekmektedir. ...

⁷ AB, yıllık Ekonomik Reform Programı (ERP) süreciyle Batı Balkanlar ve Türkiye'de daha iyi ekonomik yönetimi desteklemektedir. Söz konusu Program, rekabet edebilirliğin artması ve büyümenin desteklenmesi ile istihdamın yaratılmasına yönelik makroekonomik ve yapısal reformların oluşturulması ve uygulanmasında kilit bir araç haline gelmiştir. ERP süreci, Covid-19 küresel salgınının ekonomik ve sosyal etkilerini göz önüne alacak şekilde uyarlanacaktır.

Özellikle Türkiye'nin Suriye'nin kuzeydoğusundaki askerî harekâtları ve biri Türkiye'nin Libya'daki hükûmete desteğinin artmasına neden olacak güvenlik işbirliği konusunda, diğeri ise Yunanistan'ın söz konusu bölgede yer alan adalarının egemenlik haklarının yok sayılması suretiyle deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda olmak üzere Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile imzalanan iki Mutabakat Muhtırası dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikası, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki öncelikleriyle gittikçe daha fazla çatışmaktadır.

Türkiye, genel bir uyum stratejisi olmaksızın, oldukça sınırlı bir hızla ve parçalı bir yapıda da olsa AB *müktesebatına* uyum sağlamaya devam etmiştir. Bilgi toplumu ve medya, ekonomik ve parasal politika, gümrük birliği, dış ilişkiler ve dış, güvenlik ve savunma politikası ile rekabet alanlarında bazı kilit hususlarda gerileme yaşandığına ilişkin örnekler artmıştır. Türkiye, şirketler hukuku, Trans-Avrupa ağları, bilim ve araştırma alanlarında ileri düzeydedir; malların serbest dolaşımı, fikri mülkiyet hukuku, mali hizmetler, işletme ve sanayi politikası, tüketicinin ve sağlığın korunması, gümrük birliği ve mali kontrol alanlarında iyi düzeyde hazırlıktır.

IV. BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ VE İYİ KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği, istikrar ve ortaklık süreci ile genişleme sürecinin temel unsurlarıdır. Hükûmetlerarası düzenli temaslar, teknik diyaloglar ve işbirliği, ikili ve bölgesel düzeyde devam etmiştir.

...

Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikler, bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmaya devam etmiştir. Türkiye'nin, Kıbrıs deniz yetki alanlarında ruhsatsız olarak yürüttüğü hidrokarbon arama faaliyetleri, Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile Mutabakat Muhtırası'nın imzalanması ve Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik tahrik edici eylemlerindeki keskin artışa paralel olarak, Komisyon, iyi komşuluk ilişkilerini ve sorunların barışçıl şekilde çözümünü olumsuz etkileyebilecek tehditlerden, ihtilafa neden olacak hareketlerden veya eylemlerden kaçınılması için **Türkiye'ye** defaatle çağrıda bulunmuştur. Komisyon ayrıca, AB Üye Devletlerinin tüm egemenlik haklarını müteaddit kereler vurgulamıştır. Bunlar, diğer haklarının yanı sıra, AB *müktesebatına* ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil uluslararası hukuka uygun olarak, ikili anlaşmalar yapma, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsamaktadır. Tüm komşu kıyı devletlerin, adalarından kaynaklananlar da dâhil olmak üzere, deniz yetki alanları üzerindeki egemenliklerine ve egemenlik haklarına riayet edilmesi gerekmektedir ve münhasır ekonomik bölgelerin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması hususu iyi niyetli diyalog yoluyla ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde uluslararası hukuka uygun olarak ele alınmalıdır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ruhsatsız olarak yürüttüğü sondaj faaliyetlerine tepki olarak, AB, Kasım 2019'da, Türkiye'ye karşı hedeflenen tedbirlere ilişkin bir çerçeve kararı kabul etmiş ve Şubat 2020'de, söz konusu yaptırımlar çerçevesi dâhilinde iki kişiyi yaptırım listesine ekleme kararı almıştır. 12 Eylül 2020 tarihinde bir Türk araştırma gemisinin geri çekilmesi, Yunanistan ile istikşafî görüşmelerin yeniden başlatılacağı yönündeki açıklamayı mümkün kılmıştır.

AB Zirvesi, 1 Ekim 2020 tarihli sonuçlarında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarına karşı yapılan ve son verilmesi gereken ihlalleri şiddetle kınamıştır. AB Zirvesi, AB'nin, Doğu Akdeniz'de istikrarlı ve güvenli bir ortam sağlanmasının ve Türkiye ile işbirliğine dayalı ve karşılıklı çıkarlarını gözeten bir ilişki geliştirilmesinin AB'nin stratejik çıkarına olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, iyi niyet çerçevesinde diyalog yürütülmesi ve AB'nin çıkarlarına aykırı olan ve uluslararası hukuku ve AB Üye Devletlerinin egemenlik haklarını ihlâl eden tek taraflı adımlardan kaçınılması mutlak bir gerekliliktir. Tüm fikir ayrılıkları, barışçıl diyalog

ve uluslararası hukuka uygun olarak çözüme kavuşturulmalıdır. AB; Yunanistan ve Türkiye'nin güven artırıcı adımlarını ve iki ülkenin Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölgesi'nin sınırlandırılmasına yönelik doğrudan istikşafi görüşmeleri yeniden başlatacaklarını açıklamalarını memnuniyetle karşılamıştır. Bu çabaların sürdürülmesi ve genişletilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak, Kıbrıs meselesine BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere yönelik kararlılığını sürdürmesi ve somut anlamda katkı sunması hayati önem taşımaktadır. Bugüne kadar **BM öncülüğündeki Kıbrıs meselesinin çözümüne** yönelik görüşmelerde kaydedilen ilerlemenin muhafaza edilmesi ve meselenin dış boyutları da dâhil olmak üzere, adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüme yönelik hazırlıklara devam edilmesi önemlidir. Türkiye'nin, Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak uygulama yükümlülüğünü ivedilikle yerine getirmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerini normalleştirme hususunda ilerleme kaydetmesi gerekmektedir.

V. SONUÇLAR VE TAVSİYELER

Komisyon, yukarıdaki analizler ve ekte yer alan ülke özetlerinde ortaya konulan değerlendirmeler ışığında aşağıdaki sonuçları ve tavsiyeleri bildirir:

I

1. **Güvenilir bir genişleme politikası Avrupa'nın tümünde barış, istikrar, güvenlik ve ekonomik büyümeye** yapılan jeostratejik bir yatırımdır. **Katı ancak adil şartlar temelinde ve liyakat esasına dayalı** olan genişleme politikası, genel olarak zorlu bir çevredeki ortak ülkelerin dönüşümünü ve modernleşmesini ön plana çıkarmayı sürdürmektedir. Ortak ülkeler tarafından sergilenen siyasi irade ve kararlılık, başarı yolunda kilit unsur olmaya devam etmektedir.

...

2. Türkiye; göç, terörle mücadele, ekonomi, ticaret, enerji ve taşımacılık gibi önemli ortak çıkar alanlarında Avrupa Birliği için hâlâ kilit bir ortaktır. Haziran 2019'da Konsey, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden uzaklaşmaya devam ettiğini ve katılım müzakerelerinin bu nedenle fiilen durma noktasına geldiğini ve bundan sonra bir faslın açılmasının ya da kapatılmasının öngörülmediğini yinelemiştir. Bu değerlendirmeye neden olan temel hususlar varlığını korumaktadır.

3. 2020'nin ilk yarısına, **Kovid-19** küresel salgının yıkıcı etkisi damga vurmuştur. Genişleme ülkelerindeki yetkililer, sosyoekonomik sonuçlarını hafifletmenin yanı sıra, küresel salgının yayılmasını ve sağlık üzerindeki etkisini sınırlandırmak amacıyla katı tedbirler almıştır. Buna rağmen, küresel salgının hükümetlerin müdahalesi için kısıtlı mali manevra alanı bırakan ciddi ekonomik etkileri olmuştur. Alınan acil durum tedbirlerinin orantılı olması, süre bakımından kısıtlı olması ve ifade özgürlüğü de dâhil olmak üzere temel özgürlükleri gözetmesi gerekmektedir.

II

...

1. Türkiye; göç, terörle mücadele, ekonomi, ticaret, enerji ve taşımacılık gibi önemli ortak çıkar alanlarında Avrupa Birliği için hâlâ kilit bir ortaktır. Haziran 2019'da Konsey, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden uzaklaşmaya devam ettiğini ve katılım müzakerelerinin bu nedenle fiilen durma noktasına geldiğini ve bundan sonra bir faslın açılmasının ya da kapatılmasının öngörülmediğini yinelemiştir. Türk hükümetinin, AB'ye katılım hedefi konusunda

kararlılığını yinelemesine rağmen, bu değerlendirmeye neden olan temel hususlar varlığını korumaktadır. AB'nin, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargı konularında süregelen olumsuz gelişmeler ile ilgili duyduğu ciddi endişeler Türkiye tarafından güvenilir şekilde giderilmemiştir. Türkiye'nin, siyasi sistemdeki etkili denge ve denetleme mekanizmasındaki zayıflamayı gidermek suretiyle, öncelikli olarak bu olumsuz eğilimi tersine çevirmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Anayasal çerçevesini Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Olağanüstü hâl, Temmuz 2018'de kaldırılmış olmasına rağmen, Hükûmete sıra dışı yetkiler veren ve olağanüstü hâl kapsamındaki birçok kısıtlayıcı unsuru muhafaza eden bazı yasal hükümler, mevzuata dâhil edilmiştir. Olağanüstü hâl KHK'larından olumsuz etkilenen kişiler için yargıya erişim sınırlı düzeyde kalmıştır. Cumhurbaşkanlığı sisteminin sağlam ve etkili bir güçler ayrılığını temin etmemesi, yürütmenin demokratik hesap verebilirliğini azaltmaktadır. Sistem ayrıca, idarenin siyasileşmesini artırmıştır.

Başlangıçta onaylanan sonuçlara yapılan olağanüstü itirazların ardından İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin tekrarlanması kararı, Türk vatandaşlarının yüksek oranda oy kullanarak kararlılıklarını gösterdikleri seçim sürecine zarar vermiştir. Seçimler profesyonel bir şekilde düzenlenmiş olmasına rağmen, tarafsız bir gözle bakıldığında, koşulların tüm siyasi partiler ve adaylar için adil olmadığı bir ortamda yapılmıştır. Türkiye'nin özgür, adil ve şeffaf bir seçim süreci sağlaması gerekmektedir.

Güneydoğu'da seçilmiş belediye başkanlarının zorla görevden alınmalarının ve yerlerine hükûmet tarafından atanmış kayyumların getirilmesinin yanı sıra yerel temsilcilerin tutuklanmasına devam edilmiştir ve bu durum yerel demokrasiye zarar vermektedir. Türkiye'nin, Venedik Komisyonu tavsiyeleri ile Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kapsamındaki taahhütleri doğrultusunda, yerel demokrasilerin işleyişini engelleyen tedbirleri kaldırması gerekmektedir.

Terörle mücadele meşru hakkı olmakla birlikte, Türkiye bu mücadelenin hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve temel özgürlüklere riayet edilerek yürütülmesinden sorumludur. Türkiye'nin, terörle mücadele mevzuatının, gazeteciler, yazarlar, avukatlar, siyasetçiler, akademisyenler, insan hakları savunucuları ve eleştirel seslerin gözetilmesine ve tutuklanmasına yönelik oldukça geniş bir şekilde yorumlanmasına son vermesi gerekmektedir. Türk makamlarının, özellikle adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi ilkesinin mutlak surette gözetilmesi bakımından karşılaşılan eksiklikleri derhal gidermesi gerekmektedir. Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları, çalışmalarını giderek zorlayıcı bir ortamda ve baskı altında sürdürmek zorunda kalmıştır.

Türkiye ekonomisi çok ileri düzeydedir, ancak ülkenin piyasa ekonomisinin işleyişine ilişkin ciddi endişeler devam etmiştir. Türkiye ekonomisi ekonomik durgunluğun ardından toparlanmıştır, ancak Kovid-19 küresel salgının ortaya çıkmasına da bağlı olarak toparlanma kırılgan yapıdadır. Türkiye yatırımcı duyarlılığında, küresel salgın ve jeopolitik gelişmelerle artan hızlı değişimlere maruz kalmaya devam etmiştir. Ekonomik yönetim güvenilirlikten yoksundur ve düzenleyici kurumların bağımsızlığının bulunmaması, Merkez Bankası Başkanının görevden alınması ve yetkililerin para politikası karar vericileri üzerinde yinelenen baskıları nedeniyle kötüleşmiştir. Eğitimin kalitesi ve eğitime erişim konularındaki önemli sorunların giderilmesi gerekmektedir. Türkiye ve AB arasında yoğun ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin kilit başarılarından biridir. Bu nedenle, ticarete zarar verici sorunların yanı sıra, Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamında üzerine düşen yükümlülüklerinden sayısı gittikçe artan sapmalarının olması üzücü bir durumdur. Türkiye, oldukça sınırlı bir hızla ve parçalı bir yapıda da olsa AB *müktesebatına* uyum sağlamaya devam etmiştir.

Türkiye, yaklaşık dört milyon mülteciyi ağırlamak ve ihtiyaçlarını karşılamak ve AB'ye yasa dışı geçişleri engellemek için kayda değer çabalar sarf etmeye devam etmiştir. 2019 boyunca Türkiye, Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı'nın uygulanmasında kararlılık sergilemiş ve Doğu Akdeniz rotası üzerindeki göç akınları esnasında yaşanan zorlukların ele alınmasında kilit bir rol oynamıştır, ancak 2020 Şubat sonu itibarıyla AB'ye geçişleri aktif olarak teşvik etmiş ve Mart 2016 Mutabakatı'nın yerini alacak yeni bir anlaşma çağrısında bulunmuştur. AB, bir taraftan Türkiye'nin kendi topraklarında karşı karşıya kaldığı riskleri ve artan göç yükünü, ve mültecilere ev sahipliği yapma konusunda harcadığı kayda değer çabayı kabul ederken diğer taraftan, Türkiye'nin göç baskısını siyasi saiklerle kullanmasını şiddetle reddetmiştir. Mart sonlarında Türk makamları, göçmenler ve mültecilere Yunanistan ile olan sınır bölgesinden ayrılabilmelerini sağlamak için ulaşım imkânı sunmuştur. 2019'da Türkiye'den AB'ye düzensiz göç oranında meydana gelen artışa rağmen, rakamlar Türkiye-AB Mutabakatı öncesinde kaydedilen rakamların çok altında kalmaya devam etmektedir. Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı ile mültecilere ve onlara ev sahipliği yapan halka insani yardım ve kalkınma yardımlarının uygulanmasına devam edilmiştir. AB Mali İmkânı ile 1,7 milyon mültecinin temel ihtiyaçları karşılanmış, 600.000 mülteci çocuğun okula gitmesine yardım edilmiş, 180 okulun inşası gerçekleşmiş ve 8.000.000'den fazla birinci basamak sağlık muayenesi hizmeti sunulmuştur. AB Mali İmkânı'nın operasyonel bütçesinin tamamı, 2019 sonunda aktarılmıştır. AB, mültecilerin temel ihtiyaçlarını ve eğitime erişimlerini sağlayan önemli projelerin devamlılığını temin etmek amacıyla 485 milyon avro daha aktarmaya karar vermiştir. Bu kayda değer desteğe rağmen, Kovid-19 küresel salgınından ekonomik olarak olumsuz etkilenen Türkiye'deki mültecilerin ihtiyaçları yakın zamanda ortadan kalkmayacaktır. Suriye krizinden etkilenen mültecilere ve onlara ev sahipliği yapan ülkelere yapılacak yardım ihtiyacı sürmektedir ve yeni bir Göç ve İltica Paketi'ne ilişkin son Bilgilendirme'de, bir şekilde sunulacak sürekli ve sürdürülebilir AB finansmanının büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Komisyon, AB fonlarını etkin ve hızlı bir biçimde sağlamayı sürdürmüştür. Sağlam mali yönetimin temin edilmesinin yanı sıra, AB Mali İmkânı'nın uygulanmasının hızı, etkinliği ve etkililiği de kilit ilkeler arasında yer almaktadır. AB Mali İmkânı'na yapılan müdahalelerin sürdürülebilirliği ve Türk makamlarının birlikte sahiplenmesi önem arz etmektedir.

Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde hidrokarbon kaynaklarından yararlanma hakkını tehdit eden eylemleri ve açıklamaları; Yunan meskûn bölgeleri üzerinde yapılan uçuşlar da dâhil olmak üzere, Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik gerçekleştirdiği tahrik edici eylemleri ve güvenlik işbirliği konularında Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile imzalanan ve Yunanistan'ın söz konusu bölgede yer alan adalarının egemenlik haklarını yok sayan iki Mutabakat Muhtrası nedeniyle, Doğu Akdeniz'deki gerginlik, bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatacak şekilde artmıştır. Söz konusu eylemler, AB'nin çıkarlarına aykırıdır, uluslararası hukuku ihlâl etmektedir ve diyalogun ve müzakerelerin yeniden başlatılması ile gerginliğin azaltılması çabalarının önüne geçmektedir. Komisyon, Kıbrıs ve Yunanistan ile tam dayanışma içerisindedir ve diyaloga elverişli bir ortam yaratılması için somut adımlar atılması gerektiğini vurgulamaktadır. Konsey, birkaç kez, Türkiye'nin gerektiği takdirde Uluslararası Adalet Divanına başvurmak suretiyle, BM Şartı gereğince, tartışmasız bir şekilde, iyi komşuluk ilişkilerine, uluslararası anlaşmalara ve anlaşmazlıkların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gerektiğini yinelemiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ruhsatsız olarak yürüttüğü sondaj faaliyetleri çerçevesinde Konsey, Temmuz 2019'da, bir dizi tedbir alınması yönünde karar vermiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ruhsatsız olarak yürüttüğü sondaj faaliyetlerine tepki olarak, AB, Kasım 2019'da, Türkiye'ye karşı hedeflenen tedbirlere ilişkin bir çerçeve kararı kabul etmiş ve Şubat 2020'de, söz konusu yaptırımlar çerçevesi dâhilinde çerçevesinde iki kişiyi yaptırım listesine ekleme kararı almıştır. Aralık 2019'daki Avrupa Birliği Zirvesi'nde, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti

ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan Akdeniz'de Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırasının, üçüncü ülkelerin egemenlik haklarını ihlâl ettiği, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile uyumlu olmadığı ve üçüncü devletler bakımından hukuki sonuçlar doğuramayacağı vurgulanmıştır.

Türkiye'nin, ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak ve AB'nin üzerine inşa edildiği ilkeler doğrultusunda, Kıbrıs meselesine BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere aktif olarak destek vermesi beklenmektedir. Bugüne kadar kaydedilen ilerlemenin muhafaza edilmesi ve meselenin dış boyutları da dâhil olmak üzere, adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüme yönelik hazırlıklara devam edilmesi önemlidir. Türkiye'nin bu kapsamlı çözüme yönelik kararlılığı ve somut anlamda katkısı hâlâ büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Türkiye-AB Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayrımcılık yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü ivedilikle yerine getirmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşım önündeki tüm engelleri kaldırması gerekmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Ekim 2020'de AB Zirvesi, Doğu Akdeniz'de istikrarlı ve güvenli bir ortamın sağlanmasının ve Türkiye ile işbirliğine dayalı ve karşılıklı çıkarlarını gözetken bir ilişki geliştirilmesinin AB'nin stratejik çıkarına olduğunu teyit etmiştir. Bu bağlamda, iyi niyet çerçevesinde diyalog yürütülmesi ve AB'nin çıkarlarına aykırı olan ve uluslararası hukuku ve AB Üye Devletlerinin egemenlik haklarını ihlâl eden tek taraflı adımlardan kaçınılması mutlak bir gerekliliktir. Tüm fikir ayrılıkları, barışçıl diyalog ve uluslararası hukuka uygun olarak çözüme kavuşturulmalıdır. Bu bağlamda AB Zirvesi, egemenliğine ve egemenlik haklarına saygı gösterilmesi gereken Yunanistan ve Kıbrıs ile tam dayanışma içerisinde olduğunu tekrar etmiştir.

AB Zirvesi, Yunanistan'a ve Kıbrıs'a karşı yasadışı faaliyetlerin durdurulmasına yönelik yapıcı çabaların sürdürülmesi hâlinde, 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı uyarınca Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ve ticaretin kolaylaştırılması ile halklar arası temaslar, yüksek düzeyli diyaloglar, göç konularında işbirliğinin sürdürülmesi hususlarına özel önem atfetmek suretiyle Türkiye-AB pozitif siyasi gündemini başlatmayı kabul etmiştir. AB Zirvesi, Zirve Başkanı'nı Komisyon Başkanı ile işbirliği içinde ve Yüksek Temsilci'nin desteği ile Türkiye-AB gündemini tekrar canlandırmak amacıyla bir öneri hazırlamaya davet etmiştir.

AB Zirvesi; diğerlerinin yanında Türkiye'ye ilişkin Ekim 2019 tarihli önceki sonuçları hatırlatarak ve tekrar teyit ederek uluslararası hukuk ihlâl edilerek yeniden tek taraflı eylemlerde veya tahriklerde bulunulması halinde AB'nin, kendi çıkarlarını ve Üye Devletlerin çıkarlarını savunmak amacıyla, ABA'nın 29. maddesi ile ABİA'nın 215. maddesi kapsamındaki de dâhil olmak üzere, tasarrufunda bulunan tüm araçları ve seçenekleri kullanacağını teyit etmiştir.

AB Zirvesi, gelişmeleri yakından takip etmeye devam edecek ve bu gelişmeler doğrultusunda hareket ederek en geç Aralık ayında yapılacak toplantısında uygun kararları alacaktır.

EK 1- Ülke raporlarına ait tespitlerin özetleri

...

Türkiye

Olağanüstü hâl, Temmuz 2018'de kaldırılmış olmasına rağmen, iki yıl süren uzun olağanüstü hâl yönetiminin olumsuz etkileri, **demokrasiyi** ve temel hakları önemli ölçüde etkilemeye devam etmiştir. Hükûmet yetkililerine sıra dışı yetkiler veren ve olağanüstü hal kapsamındaki birçok kısıtlayıcı unsuru muhafaza eden bazı yasal hükümler, mevzuata dâhil edilmiştir. Avrupa Konseyinin ve organlarının kilit öneme sahip tavsiyeleri henüz yerine getirilmemiştir. Görevi kötüye kullanma iddialarının, şeffaf usullerle ve münferiden ele alınması gerekmektedir. Ceza sorumluluğunun şahsiliği ancak kuvvetler ayrılığı ilkesine tam riayet, yargının tam bağımsızlığı ve kişinin adil ve usulüne uygun yargılanma hakkı ile tesis edilebilir.

Anayasal mimari; yasama, yürütme ve yargı arasında sağlam ve etkili bir güçler ayrılığını temin etmeden, yetkileri, Cumhurbaşkanlığı düzeyinde toplamaya devam etmiştir. Etkili bir denge ve denetleme mekanizması bulunmaması nedeniyle yürütmenin demokratik hesap verebilirliği seçimlerle sınırlı kalmaktadır. Söz konusu koşullar altında, demokratik standartların, hukukun üstünlüğünün ve temel özgürlüklerin gözetilmesi konusundaki ciddi gerileme devam etmiştir. Siyasi kutuplaşma, TBMM içinde yapıcı diyalogu engellemeye devam etmektedir. Yürütmenin TBMM tarafından denetlenmesi hâlâ yetersizdir. Cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında, birçok düzenleyici kurum ve Merkez Bankası, bağımsızlıklarına zarar verecek şekilde, doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır.

23 Haziran 2019 tarihinde yeniden düzenlenen, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini muhalefet adayı kazanmıştır. Seçimler profesyonel bir şekilde düzenlenmiş olmasına rağmen, medyanın demokratik çoğulculuğunun sınırlı kaldığı ve tarafsız bir gözle bakıldığında, koşulların tüm siyasi partiler ve adaylar için hiçbir bakımdan adil olmadığı bir ortamda yapılmıştır. Türkiye'nin, tüm adaylar için eşit şartlar sağlayarak ve seçim sürecinin dürüstlüğünü koruyarak seçimlerin gerçekleşeceği genel çevreyi iyileştirmek üzere adımlar atması gerekmektedir. Venedik Komisyonu tavsiyelerinin uygulanması bu bakımdan oldukça önemlidir.

Güneydoğu'daki durum, güvenlik ortamının iyileşmesine rağmen hâlen endişe vericidir. Güneydoğu'da demokratik olarak seçilmiş 47 HDP'li belediye başkanının yerine merkezden atanan kayyumların getirilmesi, 31 Mart 2019 tarihinde demokratik bir süreçte gerçekleşen yerel seçimlerin sonuçlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Seçilmiş belediye başkanlarına ve parti temsilcilerine yönelik tutuklamalar ve ihraçlar devam etmiş ve yerel demokrasiye ciddi zarar vermiştir. Hükûmet, terör eylemlerine karışan kişi, grup ve kuruluşlara yönelik AB listesinde yer almaya devam eden Kürdistan İşçi Partisi (PKK) tarafından tekrarlanan şiddet eylemlerine yönelik güvenlik operasyonlarını sürdürmüştür. Terörle mücadele meşru hakkı olmakla birlikte hükûmet, bu mücadeleyi insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve temel özgürlüklere riayet ederek yürütmekle de sorumludur. Terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması gerekmektedir. Yeniden yapılandırmalara rağmen, yerlerinden olmuş kişilerin yalnızca küçük bir bölümü tazminat almıştır. Barışçıl ve sürdürülebilir bir çözüme ulaşmak için güvenilir bir siyasi sürecin yeniden başlatılması konusunda somut bir gelişme kaydedilmemiştir.

Sivil toplum sürekli baskıya maruz kalmış ve özgür hareket etme alanı azalmaya devam etmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından serbest bırakılması yönünde karar bulunmasına rağmen Osman Kavala'nın yargılama öncesi tutukluluk hâlinin devam etmesi ve Gezi davası caydırıcı bir etki yaratmıştır. Ulusal ve uluslararası hükûmet dışı kuruluşlara

yönelik idari zorluklar, sivil toplum faaliyetlerine zarar vermeye devam etmiştir. Sivil toplum kuruluşları, hâlâ yasama ile ilgili istişare süreçlerinin gerçek anlamda dışında tutulmaktadır.

Güvenlik ve istihbarat sektörünü düzenleyen yasal ve kurumsal çerçevede değişiklik olmamış ve Cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında **güvenlik güçlerinin sivil denetimi** güçlendirilmiştir.

Türkiye, **kamu yönetimi reformu** alanında belirli düzeyde/kısmen hazırlıktır. Rapor döneminde gerileme olmuştur. 2018'de Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesinin ardından kamu yönetimi ve kamu hizmeti sistemindeki büyük çaplı yeniden yapılandırma; merkezi hükûmet kurumları arasındaki politika koordinasyonu hâlâ güçlü olmasına rağmen, insan kaynakları yönetiminin yanı sıra politika geliştirme sürecini ve idarenin hesap verebilirliğini olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Kamu hizmeti sisteminde yapılan değişiklikler, idarenin siyasileşmesini artırmıştır. Kapsamlı bir kamu yönetimi reformu stratejisi ve kamu mali yönetimi reform programı hazırlanmasına yönelik herhangi bir adım atılmamıştır. Olağanüstü hâl döneminde gerçekleşen geniş çaplı ihraçlara ilişkin olarak hâlâ etkili bir çözüm yolu sunulması gerekmektedir. Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun ne derecede etkili bir hukuk yolu olduğu konusundaki şüpheler devam etmektedir.

Türkiye'deki **yargı sistemine** ilişkin hazırlıklar erken aşamadadır ve rapor döneminde ciddi gerileme devam etmiştir. Yargı bağımsızlığının sistemsel eksikliği başta olmak üzere, endişeler devam etmektedir. Cumhurbaşkanı, 2019-2023 Yargı Reformu Stratejisi'ni Mayıs 2019'da açıklamıştır. Bununla birlikte, yargının bağımsızlığı ile ilgili önemli eksiklikler giderilmemiştir. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından ve Avrupa Konseyinin yıllık ülke raporlarında belirtilen endişeleri gidermek üzere tedbir açıklanmamıştır. Hukuka uygunluk gözetilmeksizin yapılan ihraçların yargıda otosansüre ve sindirilmeye yol açtığına dair endişeler mevcuttur. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun bağımsızlığını güçlendirmek için bu Kurulun yapısını ve üyelerinin seçim sürecini değiştirecek herhangi bir tedbir alınmamıştır. Hâkim ve savcıların işe alınmasında ve terfisinde nesnel, liyakate dayalı, yeknesak ve önceden belirlenmiş kriterlerin bulunmamasına ilişkin kaygılar devam etmektedir. Sulh ceza hâkimliklerine ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmadığından söz konusu hâkimliklerin yargı yetkisi ve uygulamaları ile ilgili endişeler devam etmiştir.

Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin olarak, Türkiye hâlâ erken aşamadadır ve rapor döneminde ilerleme kaydedilmemiştir. Ülkede yolsuzlukla mücadeleyle ilişkin önleyici birimler hâlâ bulunmamaktadır. Yasal çerçevedeki ve kurumsal mimarideki eksiklikler, yolsuzluk davalarının soruşturma ve kovuşturma aşamalarında usule aykırı bir biçimde siyasi baskı kurulabilmesine imkân vermiştir. Kamu kurumlarının hesap verebilirliğinin ve şeffaflığının artırılması gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele stratejisinin ve eylem planının olmaması, yolsuzlukla kararlı bir biçimde mücadele edilmesine yönelik siyasi iradenin bulunmadığının göstergesidir. Genel olarak, yolsuzluk hâlâ yaygındır ve endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye, örgütlü suçlarla mücadele alanında **belirli düzeyde hazırlıktır** ve bu alandaki ilerleme sınırlıdır. 2016-2021 Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi'nin uygulanmasına yönelik 2019-2021 Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Eylem Planı, Mayıs 2019'da kabul edilmiştir. Europol ve Türkiye arasındaki işbirliği, Temmuz 2004'te yürürlüğe giren Stratejik İşbirliği Anlaşması'na dayanmaktadır. Türkiye'nin Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nu Avrupa standartları ile uyumlaştırmasını gerektiren, Europol ve Türkiye arasında kişisel verilerin paylaşılmasına ilişkin operasyonel işbirliği anlaşmasına yönelik müzakereler devam etmiştir. Türkiye, suç şebekelerinin çökertilmesi ve suçtan kaynaklanan mal varlıklarına el konulmasına ilişkin performansını iyileştirmelidir. Kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadeleyi düzenleyen yasal çerçevenin iyileştirilmesi gerekmektedir. Siber suçlara, mal varlıklarına el konulmasına ve tanık korumaya ilişkin

mevzuatın iyileştirilmesi için çaba sarf edilmesi gerekmektedir. CEPOL ile işbirliği anlaşması 2010'dan bu yana yürürlükte dir.

İnsan hakları ve temel haklar alanlarındaki kötüleşme devam etmiştir. Olağanüstü hâl sırasında getirilen tedbirlerin birçoğu hâlâ yürürlükte dir ve bunların ciddi ve yıkıcı etkisi hâlâ devam etmektedir. Yasal çerçeve, insan haklarına ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin genel güvenceleri içermektedir, ancak mevzuatın ve uygulamanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Kurumsal bağımsızlığın olmaması, inceleme usullerinin uzun sürmesi ile yeterli düzeyde bireyselleştirilmiş kriterlerin ve uygun savunma araçlarının bulunmaması, Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun ihraçlara ilişkin olarak etkili bir çözüm yolu sağlayabilmesi konusunda ciddi şüphe uyandırmıştır. Olağanüstü hâlin kaldırılmasının hemen ardından yürürlüğe konulan mevzuat, gözaltındaki kişileri kötü muameleden koruyan önemli güvenceleri ortadan kaldırarak suçun cezasız kalması riskini de artırmıştır. Hakların uygulanması; insan hakları ve özgürlüklerin korunmasından sorumlu kamu kurumlarının parçalı yapısı ve bağımsızlıklarının kısıtlı olması nedeniyle engellenmekte ve yargının bağımsız olmaması nedeniyle zorlaşmaktadır. Gazeteciler, yazarlar, avukatlar, akademisyenler, insan hakları savunucularının faaliyetlerine ve eleştirel seslere getirilen geniş kapsamlı kısıtlamalar ve izlemeler, söz konusu özgürlüklerin uygulanmasını olumsuz yönde etkilemekte ve bu durum otosansüre neden olmaktadır. İşkence ve kötü muameleye ilişkin inandırıcı iddialar rapor edilmeye devam etmiştir. Kovid-19 küresel salgını çerçevesinde, cezaevinde bulunan 90.000'e yakın kişinin şartlı salıverilmesi için tartışmalı bir yasama paketi sunulmuştur. Cezaevinde bulunan 65.000 kişi, Temmuz itibarıyla serbest bırakılmıştır. Ancak bu paket, avukatlar, gazeteciler, politikacılar ve insan hakları savunucuları dâhil, terörle ilgili suç iddiaları nedeniyle yargılama öncesi tutuklu bulunanları kapsamamıştır.

İfade özgürlüğü alanındaki ciddi gerileme devam etmiştir. Kısıtlayıcı tedbirlerin orantısız bir şekilde uygulanması, ifade özgürlüğünü ve muhalif seslerin yayılmasını olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Gazeteciler, insan hakları savunucuları, avukatlar, yazarlar ve sosyal medyaya karşı açılan davalar ve mahkûmiyet kararları devam etmiştir. Wikipedia yasağı Aralık 2019'da kaldırılmıştır, ancak uygun olmayan şekilde geniş kapsamlı gerekçeler temelinde ve mahkeme izni olmaksızın çevrim içi içeriğin engellenmesi ve silinmesine devam edilmiştir. Mükerrer yasaklamalar, barışçıl gösterilerde orantısız müdahaleler, soruşturmalar, idari para cezaları ve barışçıl göstericilere yönelik "terörle bağlantılı faaliyetler" suçlamalarıyla yürütülen kovuşturmalar neticesinde, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü konusunda daha fazla gerileme olmuştur.

En dezavantajlı grupların ve azınlık mensuplarının haklarının daha iyi şekilde korunması gerekmektedir. Çoğunlukla temel kamu hizmetlerinden yoksun ve sosyal yardımlara bağımlı olan Romanlar, kötü barınma koşullarında yaşamaya devam etmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri, öncelikle Roman yerleşim yerlerini etkilemeye devam etmekte ve aileleri bütün olarak yerlerinden olmaya zorlamaktadır. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık, azınlıklara yönelik nefret söylemi, nefret suçu ve lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTI) bireylerin insan haklarının ihlalleri, ciddi endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye, **göç ve iltica politikası** alanında bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye 2019 boyunca, Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı'nın uygulanmasında kararlı olmuştur ve Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlılarının etkili bir şekilde yönetiminin güvence altına alınmasında kilit rol oynamıştır. Türkiye, dünyada en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olarak, 3,6 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteciye ve yaklaşık 370.000 diğer uyruklardan kayıtlı mülteciye emsalsiz bir insani yardım ve destek sağlama yönündeki muazzam çabalarını sürdürmüştür. Ancak Mart 2020'de Türkiye, göçmen ve mültecilerin

Yunanistan üzerinden karayolu ile Avrupa'ya gitmelerini aktif olarak teşvik etmiştir. Bu durum, Yunanistan-Türkiye sınır geçiş noktalarından biri olan Pazarkule'de, yaklaşık 60.000 göçmen ve mültecinin çok kötü koşullarda barındığı gayri resmi bir kampın kurulmasına yol açmıştır. Mart sonlarında Türk makamları, göçmenler ve mültecilere Yunanistan ile olan sınır bölgesinden ayrılabilmelerini sağlamak için ulaşım imkânı sunmuş ve Kovid-19 küresel salgını nedeniyle, Yunanistan ve Bulgaristan ile sınırlarını ticari trafik hariç kalmak kaydıyla kapatmıştır. Bununla birlikte Türkiye İçişleri Bakanı, bu hamlenin Türkiye'nin düzensiz göçmenlerin sınırdan geçiş yapmalarına izin verilmesi yönündeki politikasında herhangi bir değişikliğe gidildiği anlamına gelmeyeceğini ve hükümetin Türkiye'den ayrılmak isteyenleri engellemek gibi bir niyetinin olmadığını belirtmiştir. AB, bir taraftan Türkiye'nin kendi topraklarında karşı karşıya kaldığı riskleri ve artan göç yükünü, ve mültecilere ev sahipliği yapma konusunda harcadığı kayda değer çabayı kabul ederken diğer taraftan, Türkiye'nin göç baskısını siyasi saiklerle kullanmasını şiddetle reddetmiştir. Genel olarak, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yasadışı sınır geçişlerinin sayısı, Türkiye-AB Mutabakatı'nın kabul edildiği tarihten öncesine kıyasla, kayda değer şekilde düşük kalmıştır.

Mültecilerin ülkede kalış sürelerinin uzaması, sosyal gerginliklerin engellenmesi bakımından etkin entegrasyon tedbirleri alınmasını gerektirmektedir. Yetkili makamlar, ülkedeki göçmenlerin ve mültecilerin kamu sağlığına erişimlerini artırmalıdır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda yapılan kapsamlı değişiklik 2019'da kabul edilmiştir. Türkiye, Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin hükümlerini ve Üye Devletlerin tamamı bakımından Anlaşma'nın tüm hükümlerini henüz uygulamamıştır. Vize serbestisine ilişkin çalışmaların hızlandırılacağı ilan edilmesine rağmen, kalan vize serbestisi kriterleri yerine getirilmemiştir ve Terörle Mücadele Kanunu ile Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nda hâlâ değişiklik yapılmamıştır. Türkiye'nin, *vize politikasına* ilişkin mevzuatını AB *müktesebatı* ile daha fazla uyumlaştırması gerekmektedir.

Türkiye'nin **dış politikası**, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki öncelikleri ile gittikçe daha fazla çatışmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde hidrokarbon kaynaklarından yararlanma hakkını tehdit eden yasadışı eylemleri ve tahrik edici açıklamaları nedeniyle, rapor döneminde, Doğu Akdeniz'deki gerginlik daha da artmıştır. Türkiye, Kıbrıs Hükümeti tarafından Avrupa'daki petrol ve gaz şirketlerine ruhsatı verilen alanlar dâhil, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi'ne ve Kıbrıs karasularına iki sondaj gemisi ve iki sismik araştırma gemisi göndermiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin operasyon esnasında sondaj ve sismik araştırma gemilerine eşlik etmesi bölgenin güvenliğine yönelik önemli bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Türkiye, kapalı şehir Maraş'ın statüsü konusunu da gündeme taşımıştır.

AB, Üye Devletlerin, AB *müktesebatına* ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil uluslararası hukuka uygun olarak, ikili anlaşmalar akdetme, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsayan egemenlik haklarına saygı gösterilmesi gereğini müteaddit kereler vurgulamıştır. Türkiye'nin gerektiği takdirde Uluslararası Adalet Divanına başvurmak suretiyle, BM Şartı gereğince tartışmasız bir şekilde, iyi komşuluk ilişkilerine, uluslararası anlaşmalara ve anlaşmazlıkların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gerekmektedir. Temmuz 2019'da, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ruhsatsız olarak yürüttüğü sondaj faaliyetleri çerçevesinde Konsey, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin yanı sıra diğer Türkiye-AB Yüksek Düzeyli Diyalog toplantılarının bir süreliğine askıya alınması dâhil, bir dizi tedbir alınması yönünde karar vermiştir. AB, ayrıca, Kasım 2019'da, Türkiye'ye karşı hedeflenen tedbirlere ilişkin bir çerçeve kararı kabul etmiş ve Şubat 2020'de, söz konusu yaptırımlar çerçevesi dâhilinde iki kişiyi yaptırım listesine ekleme kararı almıştır.

1 Ekim 2020'de, AB Zirvesi, Yunanistan'a ve Kıbrıs'a karşı yasadışı faaliyetlerin durdurulmasına yönelik yapıcı çabaların sürdürülmesi hâlinde, 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-

AB Mutabakatı uyarınca Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ve ticaretin kolaylaştırılması ile halklar arası temaslar, yüksek düzeyli diyaloglar, göç konularında işbirliğinin sürdürülmesi hususlarına özel önem atfetmek suretiyle Türkiye-AB pozitif siyasi gündemini başlatmayı kabul etmiştir. AB Zirvesi ayrıca, uluslararası hukuk ihlâl edilerek yeniden tek taraflı eylemlerde veya tahriklerde bulunulması halinde, AB'nin; ABA'nın 29. maddesi ile ABİA'nın 215. maddesi kapsamındaki de dâhil olmak üzere, kendi çıkarlarını ve Üye Devletlerin çıkarlarını savunmak amacıyla tasarrufunda bulunan tüm araçları ve seçenekleri kullanacağını altını çizmiştir.

Türkiye, Türkiye-AB Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü hâlâ yerine getirmemiş olup, Kıbrıs ile arasındaki doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, malların serbest dolaşım ötündeki tüm engelleri kaldırmamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında Akdeniz'de Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırasının Kasım 2019'da imzalanması, Yunanistan'ın söz konusu bölgede yer alan adalarının egemenlik haklarının yok sayılması nedeniyle, Doğu Akdeniz'deki gerginliği artırmıştır. Yunanistan'ın meskûn bölgeleri üzerinde yapılan uçuşlar başta olmak üzere, Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik gerçekleştirdiği tahrik edici eylemlerde keskin bir artış olmuştur. Bu bağlamda AB Zirvesi, Aralık 2019'da Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki faaliyetleri karşısında, Yunanistan ve Kıbrıs ile dayanışma içinde olduğunu kesin suretle tekrar teyit etmiştir. Zirvede söz konusu Muhtıra'nın üçüncü devletlerin egemenlik haklarını ihlâl ettiği, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile uyumlu olmadığı ve üçüncü devletler bakımından hukuki sonuçlar doğuramayacağı vurgulanmıştır. AB Dışişleri Bakanları Mayıs 2020'de, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü sondaj çalışmalarına ve Kıbrıs'a ve Yunanistan'a yönelik tahrik edici ve saldırgan tavrına ilişkin AB'nin tutumunu tekrar teyit etmiş; tek taraflı eylemlerden kaçınmanın AB ile Türkiye arasındaki diyalogun ilerleyebilmesi için temel bir unsur olduğunu ve Türkiye tarafından gerçekleştirilen hukuka aykırı eylemlerin Türkiye-AB ilişkileri bağlamında ciddi olumsuz etkileri olacağını vurgulamıştır. Ekim 2020'de AB Zirvesi, Türkiye ile Kıbrıs arasında deniz bağlantılı tüm anlaşmazlıkların çözülmesi amacıyla, Kıbrıs tarafından yapılan diyalog çağrısını kabul etmesi yönünde Türkiye'ye çağrıda bulunmuştur.

AB, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeydoğusundaki tek taraflı askerî müdahalesini kınamış ve Türkiye'ye, bu müdahaleye son verme, kuvvetlerini geri çekme ve uluslararası insani hukuka uygun hareket etme çağrısında bulunmuştur. Üye Devletlerin büyük kısmı, Türkiye'ye silah ihracatı lisanslarını askıya alma kararı almışlardır. Şubat 2020'nin sonunda İdlib kentinde bulunan Türk birliklerine karşı düzenlenen hava saldırılarını takiben Türkiye, bölgede "Bahar Kalkanı" isimli askerî harekâtı başlatmıştır. Türkiye ve Rusya Mart 2020'de, Suriye'nin kuzeybatısındaki temas hatlarının istikrara kavuşturulmasını sağlayan bir ateşkes yapılması hususunda mutabakata varmışlar, M4 karayolu boyunca yeni bir koridor tesis etmişler ve Türk-Rus ortak devriyeleri konusunda bir çerçeve oluşturmuşlardır. Hâlihazırda Suriye rejiminin kontrolünde olan topraklarda tesis edilmiş olanlar dâhil, Türkiye bu bölgedeki askerî gözlem noktalarının varlığını devam ettirmiş ve bölgeye başka takviye güç sevk etmiştir. Türkiye, Libya'daki çatışmaya yönelik askerî müdahalesini önemli ölçüde artırarak sahada durumun tersine dönmesine katkıda bulunmuştur.

Ekonomik kriterler ile ilgili olarak, Türkiye ekonomisi ileri düzeydedir fakat rapor döneminde ilerleme kaydedilmemiştir ve ülkenin piyasa ekonomisinin işleyişine ilişkin ciddi endişeler devam etmektedir. Ekonomi, 2018 yazında para biriminde yaşanan ciddi değer kaybı ve sonrasında durgunluğun ardından, genişletici politikalar ve net ihracatın güçlü katkısı sayesinde beklenenden daha hızlı bir şekilde toparlanmıştır. Ancak, zayıf iş gücü

piyasası ve şirket bilançolarının iyileştirilmesine olan ihtiyaç göz önünde bulundurulduğunda bu toparlanma hâlâ kırılğan yapıdadır. Kovid-19 krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte yetkili makamlar, küresel salgının ekonomiye olan etkilerini hafifletmek amacıyla, kayda değer parasal genişleme de dâhil, bir dizi tedbir almıştır. Ancak bu tedbirler, özellikle kamu maliyesi bakımından sınırlı politika alanı ve kurumsal zayıflıklar nedeniyle sınırlı kalmıştır. 2017'den bu yana belirgin şekilde iyileşen cari işlemler dengesi, 2019 sonu itibarıyla yeniden bozulmaya başlamış, bu durum ithalat vergilerinde ve tarife dışı engellerde önemli bir artışa neden olmuştur. Dış finansmana duyulan yüksek ihtiyaç dolayısıyla Türkiye, yatırımcı duyarlılığında, küresel salgın ve yükselen jeopolitik risklerle artan hızlı değişimlere maruz kalmaya devam etmiştir. Enflasyon oldukça yüksek bir seviyeden düşmüştür ancak hâlâ yüksek bir seviyededir ve hedefin oldukça üzerindedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Başkanının görevden alınması ve tekrarlanan siyasi baskılar nedeniyle para politikasının güvenilirliği daha da zayıflamıştır. Fiyat rekabet gücü, liranın değer kaybından yararlanmaya devam etmiştir ve reel efektif döviz kuru 2019'da değer kaybetmiş, bu eğilim 2020'de daha da hızlanmıştır.

Hükümet iş ortamına yönelik düzenleyici çerçeveyi daha da iyileştirmeye devam etmiştir. Ancak, kayıt dışı sektör hâlâ önemli boyuttadır. Fiyat belirleme mekanizmalarına yönelik devlet müdahaleleri devam etmiştir ve devlet desteklerine ilişkin uygulama kuralları, yürütme, şeffaflık ve kurumsal altyapı konularında süregelen eksiklikler mevcuttur. Mali sektör istikrarlı kalmaya devam etmiştir. Bununla birlikte, özellikle kamu bankalarındaki hızlı kredi büyümesi ve kredi faaliyetlerini artırmaya yönelik çeşitli düzenleyici tedbirler nedeniyle kırılğanlıklar artmıştır. Azalan istihdam ile birlikte, özellikle gençler ve kadınlar arasında yüksek seyreden işsizlik oranı, düşük iş gücü hareketliliği ve yüksek kayıt dışı istihdam oranı temel endişe unsurları olmaya devam etmiştir.

Türkiye, Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme konusunda sınırlı ilerleme kaydetmiştir ve iyi düzeyde hazırlıklıdır. Hükümetin belirlediği hedefin oldukça altında kalsa da araştırma ve geliştirmeye yönelik harcamalar artmıştır. Verimsiz yatırımlar ve kaynakların yanlış tahsisleri azalmıştır. Enerji arzı kaynaklarının çeşitlendirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir ancak doğal gaz piyasasının serbestleştirilmesi ve rekabetin artırılmasına ilişkin reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitimin kalitesi ve eğitime erişim konularında önemli sorunlar devam etmektedir. Kadınlar, kaliteli eğitime ve iş gücü piyasasına erişim konusunda zorluklar yaşamaktadır. Gerek ticaret gerekse yatırım bağlantıları bakımından AB ile ileri düzeyde bütünleşmiş olsa da, Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamında üzerine düşen yükümlülüklerinden sayısı gittikçe artan sapmalarına bağlı olarak, AB'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki göreceli payı daha da düşmüştür.

Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine ilişkin olarak, Türkiye, oldukça sınırlı bir hızla ve parçalı bir şekilde de olsa, AB *müktesebatına* uyum sağlamaya devam etmiştir. Bilgi toplumu ve medya, ekonomik ve parasal politika, gümrük birliği, dış ilişkiler ve dış, güvenlik ve savunma politikası ile devlet desteklerindeki artış ve şeffaflığın olmamasından dolayı rekabet alanlarında bazı kilit hususlarda gerileme yaşandığına ilişkin örnekler artmıştır. Türkiye; şirketler hukuku, trans-Avrupa ağırları, bilim ve araştırma alanlarında ileri düzeydedir; ayrıca malların serbest dolaşımı, fikri mülkiyet hukuku, mali hizmetler ile işletme ve sanayi politikası gibi bir dizi alanda da iyi düzeyde hazırlıklıdır. Türkiye kamu alımları konusunda, uyuma ilişkin önemli eksiklikler olması nedeniyle, kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye, daha fazla çaba sarf edilmesi gereken sermayenin serbest dolaşımı, taşımacılık politikası, enerji, vergilendirme, ekonomik ve parasal birlik ve istatistik gibi alanlarda da kısmen hazırlıklı durumdadır. Genel olarak, çoğu alanda hâlen, daha kapsamlı ve iyi koordine edilmiş politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. AB *müktesebatı* ile mevzuat uyumunun sağlanması için pek çok alanda kayda değer ilerleme sağlanmasına duyulan ihtiyacın yanı sıra, tüm alanlarda mevzuatın uygulanmasına daha fazla

nem verilmesi, düzenleyici makamların bağımsızlığının artırılması ve idari kapasitenin geliştirilmesi gerekmektedir.